

Hubungan Kepimpinan Instruksional Guru Besar dengan Komitmen Guru dalam Melaksanakan Pentaksiran Bilik Darjah (PBD) di Sekolah SMOA

(*The Relationship between the Principal's Instructional Leadership and Teacher Commitment in Implementing Classroom Assessment (PBD) in SMOA Schools*)

Palaganesh Rajendran^{1*}, Jamalul Lail Abdul Wahab¹

¹ Fakulti Pendidikan, Universiti Kebangsaan Malaysia, 43600 Bangi, Selangor, Malaysia

*Pengarang Koresponden: paulraja0810@gmail.com, lullail64@gmail.com

Received: 30 May 2024 | Accepted: 10 July 2024 | Published: 31 July 2024

DOI: <https://doi.org/10.55057/jdpd.2024.6.2.6>

Abstrak: Tanggungjawab guru besar untuk melaksanakan kepimpinan dalam pendidikan adalah penting untuk kejayaan pelaksanaan dasar dan matlamat Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM). Terutamanya di sekolah, istilah "kepimpinan dalam pendidikan" digunakan. Amalan kepimpinan guru besar boleh mempengaruhi komitmen guru di sekolah. Kajian ini bertujuan untuk menentukan tahap amalan kepimpinan instruksional guru besar yang berkaitan dengan komitmen guru sekolah rendah Murid Orang Asli (SMOA) dalam melaksanakan Pentaksiran Bilik Darjah (PBD) di daerah Lipis, Pahang. Reka bentuk tinjauan kuantitatif telah digunakan dalam kajian ini. Soal selidik yang diubah suai telah diedarkan secara rawak kepada sekolah untuk mengumpul data. Mereka yang menjawab adalah 145 guru sekolah rendah kerajaan SMOA yang bekerja di daerah Lipis, Pahang. Analisis deskriptif dan inferensi dilakukan menggunakan program SPSS Versi 26 untuk menjawab persoalan kajian. Hasil kajian menunjukkan bahawa amalan kepimpinan instruksional pentadbir secara keseluruhannya sangat baik ($X = 4.23$, $SD = 0.54$), dan guru sangat komited untuk melaksanakan PBD ($X = 4.28$, $SD = 0.47$). Tambahan pula, hasil analisis ujian Korelasi Pearson menunjukkan hubungan yang sangat baik antara komitmen guru dan amalan kepimpinan instruksional yang sangat baik ($r = 0.70$). Hasilnya telah memberi kesan kepada dasar sekolah, model, latihan, dan pemimpin dan guru sebagai asas untuk amalan kepimpinan sekolah. Kesimpulannya, amalan kepimpinan pentadbir di sekolah mempunyai kesan yang besar terhadap komitmen guru terhadap pelaksanaan PBD.

Kata Kunci: Kepimpinan Instruksional, Komiten Guru, Pentaksiran Bilik Darjah (PBD), Sekolah Murid Orang Asli (SMOA).

Abstract: Head teachers are in charge of making sure that the policies and objectives set forth by the Malaysian Ministry of Education (KPM) are successfully implemented. This is known as leadership in education, particularly in schools. The dedication of the instructors in the school may be impacted by the principal's leadership style. The goal of the research is to determine how principals' instructional leadership methods compare to the dedication of Orang Asli primary school teachers (SMOA) to the implementation of Classroom Assessment (PBD) in the Pahang district of Lipis. In order to gather data for this study, redesigned questionnaires with a quantitative approach are randomly given to schools. 145 SMOA

government primary school teachers employed in Pahang's Lipis district made up the respondents. Utilizing SPSS Version 26 software, descriptive and inferential analysis will be performed to address the study issues. The study's conclusions demonstrate that both the degree of teacher commitment to implementing PBD ($\bar{X} = 4.28$, $SD = 0.47$) and the overall level of the administrator's instructional leadership practice are at a high level ($\bar{X} = 4.23$, $SD = 0.54$). The principal's instructional leadership methods and teacher commitment have a strong positive significant association, as demonstrated by the Pearson Correlation test analysis ($r = 0.70$). The conclusions have ramifications for the underlying leadership methods in schools as well as for models, regulations, training, and educators. In summary, administrators' leadership styles have a big impact on how committed teachers are to putting PBD into practice.

Keywords: Instructional Leadership, Teacher Commitment, Classroom Assessment (PBD), Orang Asli School (SMOA)

---

1. Pendahuluan

Sistem pendidikan sentiasa mengalami perubahan berpunca daripada perubahan globalisasi dari segi teknologi maklumat, politik, ekonomi dan sosial. Perancangan yang rapi perlu dibuat agar sesuatu perubahan atau transformasi dalam sesebuah institusi dapat dilaksanakan secara lancar dan berjaya. Tujuan utama sesuatu perubahan dalam pendidikan sesebuah negara adalah untuk melahirkan murid yang berkeupayaan tinggi dalam memenuhi hasrat Kementerian Pendidikan (Tan, 2019).

Berry dan Adamson (2014) berpendapat bahawa harapan yang berlainan daripada pihak berkepentingan tidak kira di peringkat tempatan, serantau atau antarabangsa dapat mempengaruhi dasar pendidikan. Disebabkan itu, perihal memahami secara mendalam tentang pembaharuan dasar pendidikan adalah mustahak di setiap negara untuk memaklumkan daya usaha dasar pada masa akan datang. Berry (2014) mengkritik bahawa sistem pendidikan di Malaysia adalah berorientasikan ujian. Pendidikan yang berorientasikan peperiksaan atau ujian telah membuka kembali haluan kepada sistem pendidikan sedia ada. Pelbagai rancangan, usul dan saranan dibuat untuk menambah baik sistem pendidikan supaya dapat menumpukan kepada prestasi akademik. Oleh itu, Pentaksiran Bilik Darjah (PBD) telah diperkenalkan.

Kementerian Pendidikan Malaysia (KPM) telah melancarkan gelombang kedua Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia (PPPM) 2013–2025 dalam usaha untuk meningkatkan sukanan Kurikulum Standard Sekolah Rendah (KSSR). Beberapa penambahbaikan termasuk penilaian penggunaan elemen PBD dan penghapusan peperiksaan untuk murid Tahap 1 (Kementerian Pendidikan Malaysia, 2018b). PBD ini diperkenalkan dengan tujuan melakukan satu perubahan dalam kaedah melakukan pentaksiran yang bersifat holistik. PBD diperkenalkan di sekolah rendah pada tahun 2018 dan sekolah menengah pada tahun 2017 oleh KPM berlandaskan pada perubahan dalam Sistem Pentaksiran Pendidikan Kebangsaan (SPPK) (Kementerian Pendidikan Malaysia, 2018). Mantan Menteri Pendidikan Malaysia, Yang Berusaha Dr Mazlee Malek, Kementerian Pendidikan Malaysia (2019) melaporkan bahawa memperkenalkan PBD pada tahun 2019 dengan beberapa matlamat untuk memastikan ia berfungsi dengan baik. Di antara matlamat tersebut termasuk mengurangkan beban peperiksaan yang dihadapi oleh murid pada awal persekolahan, mewujudkan persekitaran pembelajaran yang positif dan menarik, memberikan semua murid peluang pembelajaran yang

sama rata, dan membolehkan guru menilai secara menyeluruh perkembangan pembelajaran mereka (Kementerian Pendidikan Malaysia, 2019).

Kementerian Pendidikan Malaysia (2019), menyarankan guru menilai murid Tahap 1 mengikut Dokumen Standard Kurikulum dan Penilaian (DSKP) yang disediakan oleh Jabatan Pembangunan Kurikulum (BPK) dan Panduan Pelaksanaan PBD Tahap 1. Selain itu, pada 28 April 2021, Datuk Dr Mohd Radzi Md Jidin, Menteri Kanan Pendidikan telah membatalkan UPSR, dan KPM memberi kuasa penilaian murid melalui PBD kepada guru mulai tahun 2021 (Sinar Harian, 10 Mei 2021). Autonomi yang besar telah diberikan kepada guru supaya dapat merancang, melaksana, mentakrif, melapor dan membuat tindakan susulan dalam mengimplementasi PBD mengikut garis panduan yang disediakan (Zamri et al. 2010).

1.2 Tujuan Dan Objektif Kajian

Kajian ini adalah bertujuan untuk mengenalpasti kepimpinan instruksional guru besar dengan komitmen guru dalam melaksanakan PBD. Untuk mencapai matlamat ini, tiga objektif khusus akan menjadi tumpuan penyelidikan.

- i. Mengenalpasti tahap kepimpinan instruksional guru besar.
- ii. Mengenalpasti komitmen guru dalam melaksanakan PBD.
- iii. Mengenalpasti sama ada terdapat hubungan yang signifikan antara tahap kepimpinan instruksional guru besar dengan komitmen guru dalam melaksanakan PBD.

1.3 Persoalan Kajian dan Hipotesis Kajian

Tujuan kajian ini adalah untuk mengenalpasti kepimpinan instruksional guru besar dengan komitmen guru dalam melaksanakan PBD di sekolah SMOA daerah Lipis. Oleh itu, soalan berikut adalah tumpuan kajian ini.

- i. Apakah tahap kepimpinan instruksional guru besar?
- ii. Apakah tahap komitmen guru dalam melaksanakan PBD?
- iii. Adakah terdapat hubungan yang signifikan antara tahap kepimpinan instruksional guru besar dengan komitmen guru dalam melaksanakan PBD?

Hipotesis Null—juga dikenali sebagai "Hipotesis Null"—menegaskan tidak terdapat hubungan yang signifikan antara kepimpinan instruksional guru besar dengan komitmen guru dalam melaksanakan PBD di sekolah SMOA daerah Lipis.

2. Tinjauan Literatur

Secara meluas, kajian telah dijalankan mengenai hubungan antara komitmen guru dan kepimpinan instruksional. Walau bagaimanapun, hanya satu kajian mendapati bahawa guru besar mempunyai kepimpinan instruksional dalam melaksanakan PBD. Penyelidikan yang dirujuk sebagai "Hubungan antara Kepimpinan Instruksional Pengetua dan Komitmen Guru untuk Perubahan sebagai Mediator dalam Melaksanakan Pentaksiran Bilik Darjah (PBD)" telah dijalankan oleh Nor Azni (2015). Kajian yang melibatkan 402 guru sekolah menengah di seluruh Malaysia mendapati bahawa pengetua mempunyai kepimpinan instruksional yang baik dan guru sangat bersedia untuk melaksanakan pentaksiran. Walau bagaimanapun, guru tidak terlalu terlibat dalam perubahan pelaksanaan PBD. Hasil kajian ini menunjukkan betapa pentingnya pengetua mempunyai kepimpinan instruksional untuk memastikan guru bersedia untuk melaksanakan PBD kerana prestasi akademik sekolah dan kejayaan mereka.

Dengan ini pengkaji membuat kesimpulan bahawa pemimpin memainkan peranan penting dalam membantu dan memimpin guru-guru ke arah menunjukkan komitmen mereka dalam

pelaksanaan PBD. Selain itu, dalam pelaksaaan PBD ini, guru sendiri yang perlu merancang aktiviti yang sesuai. Dalam melaksanakan PBD, guru mempunyai banyak kuasa iaitu perlu merancang, melaksanakan, mentaksir, menilai, melaporkan dan membuat tindakan susulan mengikut arahan. (Zamri et. al., 2010). Untuk memastikan PBD dapat dilaksanakan secara berkesan dan berkomited, guru besar perlu memastikan guru-guru dipimpin dengan gaya kepimpinan yang sesuai.

Sehubung dengan itu, kajian ini secara empirikal akan menunjukkan tentang apakah hubungan kepimpinan instruksional guru besar dengan komitmen guru dalam melaksanakan PBD. Kajian ini dapat mengisi jurang penyelidikan berkenaan gaya kepimpinan yang mempengaruhi komitmen guru dalam melaksanakan PBD kerana kebanyakkan kajian di Malaysia hanya tertumpu kepada pelaksanaan PBD sahaja dan kurangnya kajian terhadap gaya kepimpinan yang mempengaruhi komitmen guru dalam pelaksanaan PBD.

3. Metodologi Kajian

Kaedah kuantitatif dan tinjauan digunakan dalam kajian ini. Ia menggabungkan elemen daripada Model Komitmen Guru Meyer & Smith (1993). Hasil penyelidikan kuantitatif didorong oleh model tersebut untuk meningkatkan hubungan kepimpinan instruksional dengan komitmen guru dalam melaksanakan PBD. Guru-guru dari 6 buah sekolah SMOA daerah Lipis telah mengambil bahagian dalam soal selidik ini. Dua kaedah kuantitatif digunakan untuk mendapatkan data: tinjauan deskriptif dan inferensi yang diantar melalui soal selidik. Terdapat tiga bahagian dalam soal selidik ini: demografi, kepimpinan instruksional guru besar dan komitmen guru untuk melaksanakan PBD. Analisis tambahan telah dilakukan untuk menilai tahap amalan kepimpinan instruksional, dan analisis deskriptif telah digunakan untuk mewakili demografi responden. Selain itu, analisis inferensi digunakan untuk menentukan hubungan antara kepimpinan instruksional guru besar dan komitmen guru untuk melaksanakan PBD.

3.1 Reka Bentuk Kajian

Kajian ini menggunakan pendekatan kuantitatif, dan *Google Forms* digunakan untuk menghantar soal selidik kepada guru-guru sekolah rendah di daerah Lipis. Kajian ini menggunakan kaedah tinjauan dalam talian kerana ia mudah dan cepat untuk mengumpul data. Kajian tinjauan sering digunakan oleh pengkaji kerana ia menyeluruh, mudah dilaksanakan dan mengumpul data dengan cepat, menurut Chua (2006). Maklumat diberikan secara langsung oleh responden. Keputusan tinjauan berangka dan mempunyai nilai statistik kerana keadaan tinjauan memudahkan analisis data. Cresswell (2008) menyatakan bahawa kajian kuantitatif ialah jenis penyelidikan pendidikan di mana penyelidik memilih subjek untuk dikaji, mengehadkan skop soalan, mengumpul data yang boleh dikuantitatifkan daripada peserta, menggunakan statistik untuk menganalisis data, dan menjalankan inkuiri secara objektif dan tidak bias. Oleh itu, soal selidik telah dihadkan dan terdiri daripada hanya beberapa soalan yang berkaitan dengan kajian.

3.2 Populasi dan Sampel Kajian

Kajian ini melibatkan 283 guru sekolah rendah di daerah Lipis, Pahang. Kaedah persampelan rawak mudah digunakan untuk memilih responden kajian. Jadual Penentuan Saiz Sampel oleh Krejie dan Morgan (1970) menunjukkan bahawa 145 guru telah dipilih untuk kajian ini. Kualiti data boleh terjejas, dan ketidakadilan boleh dielakkan, menurut Cresswell (2012).

3.3 Instrumen Kajian

Instrumen yang digunakan dalam kajian ini ialah soal selidik. Untuk mengumpul data daripada responden, *Google Form* digunakan kerana ia menjimatkan masa dan wang serta menjaga kerahsiaan responden. Selain itu, instrumen ini dapat membantu pengkaji dalam mencapai objektif dengan lebih praktikal dan efektif (Pindek et al. 2017).

Terdapat tiga bahagian dalam instrumen kajian: Jadual 1 menunjukkan bahagian A, yang berkaitan dengan data demografi; Jadual B, yang berkaitan dengan kepimpinan instruksional guru besar; dan Jadual C, yang berkaitan dengan komitmen guru terhadap pelaksanaan PBD. Jantina, umur, pengalaman mengajar, dan tempoh berkhidmat sebagai guru besar sekarang disertakan dalam Bahagian A yang berkaitan dengan data demografi. Bahagian B menggunakan soal selidik Principal Instructional Management Rating Scale (PIMRS), yang telah diubah suai daripada Nilam (2013) oleh Hallinger, untuk menentukan kepimpinan instruksional guru besar. Menurut model kepimpinan instruksional tiga dimensi yang dinyatakan oleh Hallinger (2000), soalan-soalan tersebut terdiri daripada mentakrifkan objektif sekolah, menguruskan program instruksional dan membentuk iklim sekolah. Bahagian C, soalan soal selidik Abdul Said dan Shanti (2017) telah diadaptasi dan digubal untuk mengenalpasti tahap komitmen guru dalam melaksanakan PBD.

Jadual 1: Pembahagian Soalan Soal Selidik

Variable	Sumber	Bilangan Item
Demografi	-	4
Kepimpinan Instruksional		
i) Pentakrifan misi sekolah	<i>Hubungan Antara Kepimpinan Instruksional Dan Iklim Sekolah Di Sekolah Kebangsaan Zon Batu Anam Segamat</i>	9
ii) Pengurusan program instruksional		12
iii) Membentuk iklim sekolah	Nilam (2013)	12
Komitmen guru melaksanakan PBD	<i>Tahap Integriti dan Kesediaan Guru dalam Pelaksanaan Petaksiran Berasaskan Sekolah Rendah</i> Abdul Said dan Shanti (2017)	16
JUMLAH		53

3.4 Kajian Rintis dan Kebolehpercayaan Item

Kajian rintis dijalankan untuk menilai ketepatan dan kepastian soal selidik dari segi kefahaman. Selain itu, kajian rintis dijalankan dalam usaha untuk meningkatkan item yang digunakan supaya alat itu boleh mengukur pemboleh ubah kajian (Cresswell, 2014). Kajian rintis telah dijalankan terhadap 25 pelajar sekolah rendah yang dipilih secara persampelan rawak. Pengkaji menggunakan soalan soal selidik Abdul Said dan Shanti (2017). Sementara itu, penulis soal selidik Nilam (2013) mengenai kepimpinan instruksional tidak mengubah suai soalan itu. Sekaran (1992) menyatakan bahawa nilai kebolehpercayaan objek yang dibina semakin tinggi apabila nilai Alfanya lebih hampir kepada 1.

Kebolehpercayaan telah dinilai menggunakan nilai alfa Cronbach. Nilai yang hampir satu menunjukkan kebolehpercayaan yang tinggi, baik dan berkesan. Keputusan kurang daripada 0.6 menunjukkan tahap kebolehpercayaan yang rendah dan item soal selidik harus dibuang. Item yang telah diadaptasi sesuai untuk kajian rintis dan berada pada tahap yang baik, menurut ujian statistik Cronbach's Alpha. Jadual 2 menunjukkan nilai alfa Cronbach keseluruhan 0.81 untuk soal selidik komitmen guru terhadap pelaksanaan PBD, menurut hasil kajian rintis.

Jadual 2: Statistik Kebolehpercayaan

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.81	.83	16

Jadual 2 di bawah menunjukkan nilai kesahan untuk setiap item dalam soal selidik komitmen guru dalam melaksanakan PBD. Nilai alfa di Jadual 3 menunjukkan kesemua item mempunyai tahap kebolehpercayaan yang baik dan diterima.

Jadual 3: Nilai Alfa Cronbach untuk setiap item

Item	Cronbach's Alpha	Interpretasi
C1- Saya lebih yakin melaksanakan PBD berpandukan kurikulum baru.	.77	Diterima
C2 - Saya mempunyai masa yang cukup untuk menjalankan PBD dalam kalangan murid saya.	.82	Baik
C3 - Saya berkomited untuk melaksanakan PBD dalam kalangan murid saya.	.81	Baik
C4 - Saya berkomited untuk membuat persediaan rapi sebelum mengajar bagi memastikan PBD berjalan dengan lancar.	.83	Baik
C5 - Saya berkomited untuk mengetahui tentang perkembangan perlaksanaan PBD di sekolah.	.77	Diterima
C6 - Saya berkomited untuk memahami objektif PBD yang sedang dilaksanakan di sekolah.	.82	Baik
C7 - Saya berkomited untuk memotivaskan murid semasa melaksanakan PBD di sekolah.	.77	Diterima
C8 - Saya berkomited menggunakan pelbagai kaedah pertaksiran bagi menarik minat murid.	.77	Diterima
C9 - Saya berkomited untuk meningkatkan penguasaan murid dalam subjek yang saya ajar.	.77	Diterima
C10 - Saya berkomited untuk mengikuti kursus PBD bagi memantapkan pengetahuan.	.80	Diterima
C11 - Saya berkomited untuk berkongsi pengetahuan dengan guru lain tentang PBD.	.82	Baik
C12 - Saya berkomited untuk membuat analisis pencapaian murid mengikut band yang diperolehi.	.83	Baik
C13 - Saya berkomited untuk melaksanakan pentaksiran berpandukan Dokumen Standard Kurikulum.	.82	Baik
C14 - Saya berkomited untuk menyimpan rekod Perkembangan Pembelajaran Murid secara bersistematik.	.77	Diterima
C15 - Saya berkomited untuk memahami dalam mengendalikan bahan bantu mengajar bagi melancarkan PBD murid.	.82	Baik
C16 - Saya berkomited untuk membuat sesi pemulihan untuk membimbing murid yang tidak mencapai standard yang ditetapkan	.77	Diterima

4. Dapatkan Kajian

Sampel penyelidikan terdiri daripada 145 pendidik yang berkhidmat di sekolah SMOA daerah Lipis pada masa ini, dengan tempoh kerja mereka berkisar daripada satu tahun hingga lebih enam belas tahun. Pecahan demografi yang terlibat dalam kajian ini akan dibincangkan dalam bahagian berikut.

Jadual 4: Interpretasi Ciri demografi Responden (n= 145)

CIRI DEMOGRAFI RESPONDEN		KEKERAPAN	PERATUS(%)
JANTINA	Lelaki	56	38.6
	Perempuan	89	61.4
UMUR	Kurang dari 26	27	18.6
	26 hingga 35	65	44.8
	36 hingga 45	28	19.3
	46 tahun atau lebih	25	17.2
PENGALAMAN MENGAJAR	Kurang dari 6 tahun	70	48.3
	06 hingga 10 tahun	22	15.2
	11 hingga 15 tahun	27	18.6
	16 tahun atau lebih	26	17.9
TEMPOH BERKHIDMAT DI BAWAH GURU BESAR SEKARANG	Kurang dari 2 tahun	57	39.3
	2 hingga 4 tahun	52	35.9
	Lebih dari 4 tahun	36	24.8

Dalam Jadual 4, terdapat lebih ramai guru perempuan (61.4%, n=89) berbanding guru lelaki (38.6%, n=56). Sehubungan dengan itu, taburan umur peserta, 18.6% (n=27) berumur kurang daripada 26 tahun; 44.8% (n=65) berumur dari 26 hingga 35 tahun; 19.3% (n=28) berumur dari 36 hingga 45 tahun dan 17.2% (n=25) berumur lebih daripada 46 tahun. Sehubungan dengan itu, aspek pengalaman mengajar pula, 48.3% (n=70) guru mempunyai pengalaman mengajar kurang daripada 6 tahun, 15.2% (n=22) mempunyai pengalaman 6 hingga 10 tahun, 18.6% (n=27) mempunyai pengalaman mengajar 11 hingga 15 tahun dan 17.9% (n=26) mempunyai pengalaman mengajar 16 tahun atau lebih. Akhirnya, tempoh guru berkhidmat, 39.3% (n=57) guru berkhidmat kurang daripada 2 tahun, 35.9% (n=52) guru berkhidmat 2 hingga 4 tahun dan 24.8% (n=36) guru berkhidmat lebih daripada 4 tahun.

4.1 Tahap Kepimpinan Instruksional Guru Besar di Sekolah SMOA Daerah Lipis

Jadual 5: Ringkasan Tafsiran Tahap Kepimpinan Instruksional

Pembolehubah	Bilangan Item	Min	Sisisian Piawai	Tahap Kepimpinan Instruksional
Kepimpinan Instruksional	33	4.231	.541	Tinggi
Pentaksiran Misi Sekolah	8	4.233	.565	Tinggi
Pengurusan Program Instruksional	12	4.205	.571	Tinggi
Pembentukan Iklim Sekolah	13	4.253	.574	Tinggi

Berdasarkan Jadual 5, pengkaji mendapati bahawa nilai min bagi dimensi *Pembentukan Iklim Sekolah* adalah paling tinggi ($\bar{X} = 4.25$, SD= 0.57) disusuli dengan dimensi *Pentaksiran Misi Sekolah* ($\bar{X} = 4.23$, SD= 0.56) dan akhirnya dimensi *Pengurusan Program Instruksional* ($\bar{X} = 4.21$, SD= 0.57). Berdasarkan kajian 2019 oleh Gobindaran dan Muhammad Yusof, yang menunjukkan bahawa nilai skor min antara 4.01 dan 5.00 adalah tinggi. Jadi, berdasarkan analisis data nilai min dan sisisian piawai secara keseluruhan, sekolah SMOA daerah Lipis menunjukkan tahap kepimpinan instruksional yang tinggi ($X = 4.23$, SD = 0.54).

4.2 Tahap Komitmen Guru dalam Melaksanakan PBD di Sekolah SMOA Daerah Lipis

Jadual 6: Ringkasan Tafsiran Tahap Komitmen Guru dalam Melaksanakan PBD.

Pembolehubah	Bilangan Item	Min	Sisihan Piawai	Tahap Kepimpinan Instruksional
Tahap Komitmen Guru	16	4.275	.470	Tinggi
Afektif	5	4.261	.534	Tinggi
Berterusan	7	4.260	.495	Tinggi
Normatif	4	4.320	.504	Tinggi

Selain itu, analisis deskriptif dilakukan untuk menilai tahap komitmen guru terhadap PBD di 6 buah sekolah SMOA di daerah Lipis. Komitmen guru terhadap pelaksanaan PBD mendapat skor min 4.28 dan sisihan piawai 0.47, seperti yang ditunjukkan dalam Jadual 6. Ia menunjukkan bahawa skor min tahap komitmen guru adalah tinggi. Jadual 6 menunjukkan nilai min dan sisihan piawai bagi komitmen guru terhadap pelaksanaan PBD.

4.3 Hubungan antara Tahap Kepimpinan Instruksional Guru Besar dengan Komitmen Guru dalam Melaksanakan PBD di Sekolah SMOA daerah Lipis.

Jadual 7: Ringkasan Analisis Korelasi Pearson

		Amalan kepimpinan Instruksional	Komitmen Guru dalam Melaksanakan PBD.	Tahap
Amalan Kepimpinan Instruksional	Korelasi Pearson Sig.(2-hujung) N	1 145	.697 .000 145	Tinggi

Ujian Korelasi Pearson digunakan oleh pengkaji untuk menilai hubungan antara kepimpinan instruksional dan komitmen guru dalam melaksanakan PBD. Jadual 7 memberikan ringkasan analisis korelasi. Penyelidik mendapati, berdasarkan jadual, nilai korelasi koefisien yang signifikan ($r = 0.70$, $p <0.01$), menunjukkan hubungan yang signifikan antara kepimpinan instruksional dan komitmen guru untuk melaksanakan PBD. Menurut Taylor (1990), nilai korelasi ini adalah kuat (ketara), dengan nilai r di antara 0.68 dan 0.89. Terdapat korelasi antara kepimpinan instruksional guru besar dan komitmen mereka untuk melaksanakan PBD, kerana nilai signifikan $p <0.01$. Terutamanya dalam skop kerja PBD, guru besar atau pentadbir melaksanakan kepimpinan instruksional dengan baik. Hipotesis (Ha1) diterima kerana nilai korelasi ini menunjukkan bahawa terdapat hubungan yang signifikan antara kepimpinan instruksional guru besar dan komitmen guru untuk melaksanakan PBD.

5. Perbincangan

5.1 Tahap Kepimpinan Instruksional Guru Besar di Sekolah SMOA Daerah Lipis

Hasil penyelidikan tersebut menunjukkan nilai min berada pada tahap tinggi dan sisihan piawai pula ≤ 1.00 secara keseluruhannya serta nilai min bagi dimensi Pembentukan Iklim Sekolah adalah paling tinggi disusuli dengan dimensi Pentaksiran Misi Sekolah dan akhirnya dimensi Pengurusan Program Instruksional. Hal ini menjelaskan kepimpinan instruksional guru besar di sekolah SMOA daerah Lipis dapat bertindak dengan efektif yang dapat membantu dalam menggalakkan guru untuk berkomitmen dalam pelaksanaan PBD.

Sebuah kajian lepas oleh Jameela dan Jainabee (2011) mendapati bahawa guru besar menunjukkan ciri kepimpinan instruksional dalam beberapa bidang, seperti menentukan objektif sekolah, menguruskan program instruksional dan mewujudkan persekitaran

pembelajaran sekolah. Keputusan kajian selaras dengan kajian yang dilakukan oleh Samsiah et al. (2019) di 57 Sekolah Menengah Agama Kebangsaan. Selain itu, kajian ini bertepatan dengan hasil Peter dan Azlin (2018), yang menunjukkan bahawa nilai min untuk amalan kepimpinan instruksional pengetua adalah 4.15 di Daerah Subis, Sarawak. Sebuah kajian yang dijalankan oleh Jamelaa et al. (2019) mendapati bahawa enam pengetua sekolah menengah di Sentul, Kuala Lumpur, mempunyai tahap kepimpinan instruksional yang tinggi. Kedua-dua kajian mencapai hasil yang sama.

Selain itu, Baharuzaini et al. (2016) mendapati bahawa guru besar di sekolah kebangsaan luar bandar di daerah Gua Musang, Kelantan, memilih gaya kepimpinan instruksional yang berbeza daripada cara lain. Menurut kajian ini, kepimpinan instruksional adalah gaya kepimpinan yang paling biasa digunakan di sekolah berbanding gaya kepimpinan lain. Hasilnya menyokong penyelidikan oleh Marzano et al. (2005) dan Nor Asikin (2011), yang menunjukkan bahawa guru besar menggunakan gaya kepemimpinan instruksional dengan lebih kerap, terutamanya di sekolah yang berkesan.

Walau bagaimanapun, terdapat juga percanggahan dalam hasil kajian terdahulu mengenai kepimpinan instruksional. Sebuah kajian yang dijalankan oleh Noorshazrina dan Mohd Izham (2016) mendapati bahawa guru besar gagal menggunakan kepimpinan instruksional dengan berkesan. Kajian Nantai dan Azlin (2018), yang melibatkan guru besar di tiga sekolah kurang murid di Daerah Kapit, Sarawak, mendapati hasil yang serupa. Kajian ini menunjukkan bahawa guru besar menggunakan kepimpinan instruksional pada tahap sederhana. Sebaliknya, melihat kemajuan akademik pelajar adalah pendekatan kepimpinan yang paling biasa. Ia diikuti dengan mengawal dan melindungi masa pengajaran, dengan pola pengajaran yang paling rendah.

Selain itu, hasil kajian menunjukkan bahawa terdapat hubungan yang positif antara perubahan sikap guru dan kepimpinan instruksional seorang guru yang berprestasi tinggi. Sebagai tambahan, penyelidikan telah menunjukkan bahawa kepimpinan guru adalah salah satu komponen penting dalam kejayaan akademik. Menurut Dolbasar, Shahril, dan Jamal (2013), budaya sekolah, murid, ibu bapa, guru, prasarana dan kewangan adalah antara faktor lain. Walau bagaimanapun, kajian oleh Clare, Jamalullail, dan Azlin (2018) mendapati bahawa jantina dan jenis sekolah tidak mempunyai kesan ke atas tahap kepimpinan instruksional guru besar. Membangunkan persekitaran pembelajaran yang sesuai ialah faktor ketiga yang masih tidak diambil kira. Hal ini menunjukkan bahawa guru besar lelaki dan perempuan boleh melaksanakan tugas mereka sebagai pemimpin pendidikan di sekolah pada tahap prestasi yang sama, tanpa mengira jenis sekolah.

5.2 Tahap Komitmen Guru dalam Melaksanakan PBD di Sekolah SMOA Daerah Lipis

Hasil daripada analisis SPSS dalam kajian ini bahawa tahap komitmen guru adalah tinggi secara keseluruhan. Hal ini menunjukkan kalangan guru membantu sekolah mencapai matlamat dan komitmen terhadap pelaksanaan PBD yang berlandaskan silibus ataupun kurikulum baru (Afektif). Selain itu, guru juga berusaha dan mengambil insiatif untuk mengekalkan komitmen dalam pelaksanaan PBD di sekolah (berterusan) dan mereka juga bertanggungjawab terhadap matlamat dan komitmen dalam pelaksanaan PBD di sekolah (Normatif).

Tambahan pula, hasil kajian Rozi et al. (2016) menyokong penemuan kajian ini. Kajian itu mendapati bahawa guru-guru yang berjaya di sekolah menengah dan sekolah menengah harian menunjukkan tahap komitmen yang tinggi. Walau bagaimanapun, guru-guru dengan prestasi harian yang baik dari sekolah menengah telah mencapai skor min yang tinggi, dengan ($\text{min} = 4.30$). Selain itu, kajian yang dijalankan oleh Nurulaim dan Suhaida (2013) mendapati bahawa

terdapat tahap komitmen yang tinggi daripada guru di sekolah menengah di daerah Kangar, Perlis. Mereka menyatakan bahawa kakitangan sekolah berusaha sepenuhnya untuk meningkatkan kecemerlangan dan prestasi sekolah.

Walau bagaimanapun, kajian Noorshazrina dan Mohd Izham (2016), yang melibatkan 169 guru dari 31 sekolah Lawas, menunjukkan komitmen guru yang rendah (min 2.28, s.p 0.51). Gaya kepimpinan guru yang hebat, beban kerja yang besar dan persekitaran sekolah adalah beberapa sebab mengapa komitmen guru rendah. Kajian telah dijalankan oleh Camillia dan Jati (2017) di lima buah sekolah rendah di daerah Sri Aman, Sarawak. Menurut hasil kajian, tahap komitmen guru adalah sederhana. Semasa menjalankan tugas, guru tidak menunjukkan komitmen. Selain itu, kajian ini selaras dengan penemuan kajian Faridah dan Khadijah (2018). Kajian ini melibatkan 477 guru dari 14 sekolah rendah bandar dan luar bandar di Sabah, dan ia menunjukkan tahap komitmen guru yang sederhana (min = 3.53). Selain itu, kajian yang dijalankan oleh Tan dan Aida (2018) mendapati bahawa tahap komitmen guru terhadap sekolah adalah sederhana. Dikatakan bahawa objektif sekolah tidak dicapai kerana kurangnya minat dan peranan guru.

Sehubungan itu, kajian oleh Nurulaim dan Suhaida (2013) menunjukkan bahawa komitmen guru di sekolah menengah di daerah Kangar, Perlis, adalah sederhana tinggi. Mereka mencadangkan peningkatan tambahan dalam komitmen guru terhadap sekolah untuk meningkatkan prestasi. Dalam masa yang sama, kajian Saini, Charil, dan Nordin (2015) mendapati bahawa tahap komitmen guru terhadap institusi pendidikan di Bintulu adalah sederhana. Nilai skor min keseluruhan komitmen adalah $M = 2.96$, dan sisihan piawai adalah $SP = .949$. Tidak ada perbezaan yang ketara dalam komitmen guru berdasarkan pengalaman mengajar atau jantina, menurut hasil kajian Siti Nazatul (2016) di sekolah menengah di daerah Gua Musang.

5.3 Hubungan antara Tahap Kepimpinan Instruksional Guru Besar dengan Komitmen Guru dalam Melaksanakan PBD di Sekolah SMOA daerah Lipis.

Tujuan kajian ini adalah untuk mengetahui sama ada terdapat korelasi yang signifikan antara tahap kepimpinan instruksional guru besar dan komitmen guru terhadap pelaksanaan PBD. Ini boleh dikaji dan dinilai dengan menggunakan ujian korelasi Pearson. Hubungan yang signifikan antara kepimpinan instruksional guru besar dan komitmen mereka untuk melaksanakan PBD ditunjukkan oleh nilai korelasi koefisien (r) 0.70. Ini diterima dan dilaksanakan sebagai komponen yang menyokong hipotesis. Ha1 menunjukkan hasil analisis ujian Korelasi Pearson bahawa terdapat korelasi yang ketara antara kepimpinan intruksional yang kuat daripada guru besar dan peningkatan komitmen guru terhadap pelaksanaan PBD.

Oleh itu, penemuan kajian ini selaras dengan kajian yang dilakukan oleh Nik Mustafa et al. (2015), yang membincangkan hubungan antara kepimpinan instruksional pengetua dan komitmen kerja guru di tiga buah maktab MARA di Pahang. Ia menunjukkan bahawa terdapat korelasi yang signifikan antara amalan kepimpinan instruksional dan komitmen kerja guru. Hasil kajian (2019) oleh Hareesol et al. menunjukkan bahawa elemen kepimpinan instruksional telah berjaya mempengaruhi tahap komitmen guru di sekolah. Selain itu, kajian ini selaras dengan keputusan kajian Norashdimah 2019 yang menunjukkan bahawa terdapat hubungan yang signifikan antara kepimpinan instruksional dan komitmen kerja guru ($r = 0.339$, $p = 0.000$), serta kepuasan kerja guru ($r = 0.278$, $p = 0.000$).

Selain itu, dalam kajian yang dijalankan oleh Davarajoo (2012) di sembilan sekolah rendah zon Tanjung Karang di Daerah Kuala Selangor, terdapat hubungan yang signifikan antara

kepimpinan instruksional dan komitmen kerja guru ($r = 0.339$, $p = 0.000$). Hasil kajian yang dijalankan oleh Aiwan@Noraini, Azlin dan Mohd Yusoff pada tahun 2018 terhadap guru sekolah rendah di kawasan pedalaman Daerah Saratok, Sarawak, menyokong ini. Hasil menunjukkan kepimpinan instruksional yang cemerlang dan komitmen guru terhadap kerja mereka. Selain itu, didapati bahawa komitmen kerja guru tidak dipengaruhi oleh jantina, umur, kelayakan akademik tertinggi, dan tempoh perkhidmatan. Kajian ini menunjukkan bahawa terdapat hubungan yang signifikan antara tahap komitmen guru dan kepimpinan instruksional guru besar. Noorshazrina dan Mohd Izham (2017) menjalankan kajian yang menunjukkan bahawa terdapat hubungan positif yang lemah dan signifikan antara amalan kepimpinan instruksional dan komitmen kerja ($r=0.273$, $p=0.00$). Kajian ini menunjukkan bahawa terdapat hubungan yang signifikan antara amalan kepimpinan instruksional yang baik oleh guru dan komitmen guru secara keseluruhan, *Hal* diterima.

6. Kesimpulan

Secara keseluruhan, sekolah SMOA daerah Lipis menunjukkan kepimpinan instruksional yang baik dan komitmen guru dalam melaksanakan PBD. Oleh itu, terdapat bukti kukuh bahawa terdapat korelasi yang signifikan antara kepimpinan instruksional guru besar dan komitmen guru untuk melaksanakan PBD yang dinyatakan di atas. Oleh itu, tugas guru mendapat manfaat daripada kepimpinan yang baik.

Selain itu, gaya kepimpinan intruksional membolehkan setiap guru melakukan sesuatu untuk meningkatkan komitmen guru berdasarkan bakat dan posisi masing-masing. Oleh itu, PGB mesti mengambil kira setiap aspek kepimpinan instruksional sebagai bahagian penting dalam kepimpinan mereka. Ini disebabkan oleh fakta bahawa setiap elemen kepimpinan instruksional tersebut ditunjukkan penting untuk membawa kejayaan dan meningkatkan komitmen guru, terutamanya dalam bidang pendidikan.

Selain itu, Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia (2013–2025) menetapkan pencapaian akademik pelajar sebagai objektif utama reformasi ke arah pendidikan yang lebih baik, yang memerlukan sistem pendidikan yang berkesan dan kepimpinan instruksional yang kukuh untuk meningkatkan komitmen guru terhadap pelaksanaan PBD. Hal ini demikian, PBD yang akan menentukan pencapaian murid.

Tamsilannya, Kepimpinan instruksional merupakan suatu elemen kepimpinan yang efektif hingga menjadikan sesuatu organisasi cemerlang dan terbilang dalam bidangnya termasuk pendidikan. Kepimpinan instruksional dalam pendidikan mewujudkan sistem pengurusan dan pentadbiran yang berkesan selain mengukuhkan kualiti PdPc. Hal ini menjadi pendorong kepada pelaksanaan PBD secara berkesan dengan meningkatkan komitmen guru terhadapnya. Oleh itu, hubungan yang ketara kuat antara kepimpinan instruksional guru besar dan komitmen guru terhadap PBD mempunyai kesan positif terhadap guru. Akhirnya, amalan kepimpinan instruksional perlu diperkasakan dalam sistem pengurusan dan pentadbiran pendidikan bagi merealisasikan kelancaran organisasi yang cemerlang dan efektif dengan meningkatkan mutu PdPc di sekolah.

Rujukan

- Abdul Said Ambotang & Shanti Gobalakrishnan. 2017. Tahap Integriti dan Kesediaan Guru dalam Pelaksanaan Petaksiran Berasaskan Sekolah Rendah. International Journal of Education, Psychology and Counseling, 2(4): 1-22.

- Allen, N. J. & Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63(1), 1-18. doi:10.1111/j.2044-8325.1990.tb00506.x
- Azlin Norhaini Mansor dan Roselan Baki. 2015. Amalan Pengurusan Pengetua. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Azlin Norhaini Mansor, Sharmini Siva Vikaraman, Nitce Isa Medina & Bity Salwana Aliasd. 2019. Managing School-Based Assessment: Challenges and Solutions for Educational Practice. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 7(7): 63-84.
- Baharuzaini Baharin, Muhammad Hisham Adnan, Mohd Hanif Mohd Zin, Mohd Norhisyam Kamaludin & Azlin Norhaini Mansor. 2016. Gaya kepimpinan guru besar dan tahap efikasi guru. *Journal of Personalized Learning*, 2(1): 9-17.
- Berry, R. & Adamson, B. 2014. Assessment reform past, present and future, *Assessment reform in education: Policy and practice*. New York, NY: Springer.
- Berry, R. 2014. Assessment reforms around the world. *Assessment reform in education: Policy and practice*. New York, NY: Springer.
- Creswell, J.W. (2005). *Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. Edisi ke-2. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Cresswell, J. W. 2008. *Educational research, planning, conducting and evaluating: Quantitative & qualitative research*. 3rd Edition. New Jersey: Pearson Merill Prentice Hall.
- Creswell, J. W. 2012. *Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Pearson 4th ed. Boston, MA: Pearson Education, Inc.
- Davarajoo, E. (2012). Hubungan Antara Kepimpinan Pengajaran Guru Besar Dengan Komitmen Kerja Dan Kepuasan Kerja Guru Sekolah Rendah Di Zon Tanjung Karang. *Jurnal Kepemimpinan Untuk Pembelajaran (Leadership For Learning)*.
- Dolbasar, Shahril, Jamal (2013) Sikap Guru Bahasa Melayu Terhadap Penggunaan Teknologi Maklumat dan Komunikasi (ICT) Dalam Pengajaran di Sekolah-Sekolah Rendah di Bintulu,Sarawak.*Jurnal Pendidikan Malaysia*.35(1):59-69
- Hallinger, P., & Murphy, J. 1985. Assessing the instructional management behavior of principals. *The Elementary School Journal*, 86(2): 217–247.
- Hallinger, P. 2000. A review of two decades of research on the principalship using the Principal Instructional Management Rating Scale. Retrieved from <http://www.leadingware.com>.
- Hallinger, P., Adams, D., Harris, A. & Jones, M.S. 2018. Review of Conceptual Models and Methodologies in Researchon Principal Intructional Leadership in Malaysia : A Case of Knowledge Construction in a Developing Society. *Journal of Educational Administration*, 56(1): 104-126.
- Hareesol Khun-inkeeree1, Azni Masturah Binti Mohd Nour Azlan & Kamaruddin Bin Jusoh. 2019. The Relationship of Primary School Principals' Leadership Practice on Teachers' Commitment. *Indian Journal of Science and Technology*, 12(24): 1-7. <https://dx.doi.org/10.17485/ijst/2019/v12i24/141338>
- Jamelaa Bibi Abdullah, & Jainabee Md Kassim. (2011). Amalan Kepimpinan Instruksional dalam Kalangan Pengetua dan Guru Besar. Kajian Kualitatif. *Journal of Edupress*.
- Johan & Jamalul Lail. 2017. Amalan Kepimpinan Instruksional Guru Besar dan Hubunganya Dengan Kepuasan Kerja Guru Di Daerah Asiajaya. Seminar Penyelidikan Pendidikan 2017: 617-630.
- Karagianni, D., & Jude Montgomery, A. 2018. Developing leadership skills among adolescents and young adults: a review of leadership programmes. *International Journal of Adolescence and Youth*, 23(1): 86-98.

- Kementerian Pendidikan Malaysia. (2013). Pelan Pembangunan Pendidikan Malaysia 2013-2025, Kementerian Pendidikan Malaysia.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. 2018. Panduan pelaksanaan pentaksiran bilik darjah. Putrajaya: Bahagian Pembangunan Kurikulum.
- Kementerian Pendidikan Malaysia. 2018b. Surat siaran bil. 14/2018: Pemansuhan amalan peperiksaan pertengahan dan akhir tahun murid tahap 1 di sekolah rendah KPM mulai tahun 2019.
- Marzano, R. J., Waters, T., & McNulty, B. A. (2005). School leadership that works: From research to results. Association for Supervision and Curriculum Development
- Nantai, S., & Azlin, N. M. (2018). Amalan kepimpinan instruksional guru besar di sekolah kurang murid daerah Kapit, Sarawak. Proceeding ICOFEA 2018, 112-117.
- Nik Mustafa, M. A., Mohd Radzi, T., Hazlina, J., Wan Aida Rohana, M. S., & Mohd Nawawi, O. (2015). Principals' instructional leadership and teachers' commitment in three MARA Junior Science Colleges (MJSC) in Pahang, Malaysia. Procedia-Social and Behavioral Science, 191(2010), 1848-1853.
- Nilam Mohamed. 2013. Hubungan Antara Kepimpinan Instruksional Dan Iklim Sekolah Di Sekolah Kebangsaan Zon Batu Anam Segamat. Fakulti Pendidikan Universiti Teknologi Malaysia.
- Norashdimah Misdi, Bambang Sumintono & Zuraidah Abdullah. (2019). Kepemimpinan guru Kolej MARA: Satu kajian kes. Journal Kepimpinan Pendidikan, 6(3), 46-50. Ghani, Rahim, Mat 139 Parise, L. M., & Spillane, J. P. (2010). Teacher learning and instructional change: H
- Noorshazrina Faustine & Mohd Izham Mohd Hamzah. 2016. Amalan Kepimpinan Instruksional Guru Besar dan Hubungannya Terhadap Komitmen Kerja Guru Sekolah Rendah di Daerah Lawas. Fakulti Pendidikan Universiti Kebangsaan Malaysia. 1-9.
- Nor Azni, A. A., Foo, S. F., Asimiran, S., & Hassan, A. (2014). Kepimpinan instruksional pengetua dalam pelaksanaan pentaksiran berdasarkan sekolah (PBS). Prosiding Global summit on Education GSE Kuala Lumpur.
- Nor Azni Abdul Aziz. 2015. Hubungan Antara Kepimpinan Instruksional Pengetua dengan Komitmen Untuk Perubahan Guru Sebagai Mediator dalam Melaksanakan Pentaksiran Berdasarkan Sekolah. Tesis Dr Fal, Universiti Pertanian Malaysia.
- Nurulaim Asyikin Zakaria & Suhaida Abdul Kadir. 2013. Komitmen Guru Terhadap Sekolah Menengah Di Daerah Kangar, Perlis. Fakulti Pengajian Pendidikan Universiti Putra Malaysia.
- Rozi Mohamad, Dr Abd Latif Kasim, Sofia Zakaria & Faezah Mohd Nasir. 2016. Komitmen guru dan kepuasan kerja guru di sekolah menengah harian berprestasi tinggi dan berprestasi rendah di daerah Kota Bharu, Kelantan. International Seminar on Generating Knowledge Through Research (pp. 863-874). Universiti Utara Malaysia, Malaysia.
- Saini Bin Ali Shahril @ Charil Hj. Marzuki Jamal @ Nordin Bin Hj Yunus. 2015. Pengaruh Gaya Kepemimpinan Situasi Guru Besar Terhadap Komitmen Kerja Guru Di Bintulu Sarawak. Universiti Pendidikan Sultan Idris (UPSI) Malaysia.
- Samsiah binti Si-Rajab & Prof. Madya., Dr. Khalip bin Musa. 2019. The Level of Instructional Leadership Practices Among Principals of National Religious Secondary School in Malaysia. International Journal of Scientific Research and Management (IJSRM), 7(3), 927-939.
- Peter&Azlin (2018) Aplikasi Kemahiran Belajar dan Inovasi (4C) dalam kalangan Murid Sejarah: Satu Tinjauan Awal. Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH), 5(6), 151-159.

Zamri Mahamod, Mohamed Amin Embi & Nik Muhd Rahimi Mohd Yusoff. 2010. Pentaksiran bilik darjah: Panduan Untuk Guru Bahasa Melayu, Inggeris, dan Arab. Bangi: Penerbitan Fakulti Pendidikan. Universiti Kebangsaan Malaysia.